

PIRMASIS DARBAS? NORI ŽINOTI SAVO TEISES?

Šis leidinys suteiks Tau apibendrintą informaciją, kaip turi būti sudaryta darbo sutartis, kokios yra Tavo, kaip darbuotojo, teisės, kada galėsi pasinaudoti atostogomis bei atsakys į kitus svarbius klausimus.

DARBO SANTYKIAI. KAS ŽINOTINA PRIEŠ PRADEDANT DIRBTI

Kas yra darbo sutartis?

Darbo sutartis – tai Tavo ir darbdavio susitarimas, kuriuo Tu įsipareigoji dirbti tam tikros profesijos, specialybės, kvalifikacijos darbą arba eiti tam tikras pareigas, paklusdamas nustatytai darbo tvarkai, o darbdavys įsipareigoja mokėti Tau darbo užmokestį ir užtikrinti darbo sąlygas, numatytas darbo įstatymuose, kolektyvinėje sutartyje, kituose norminiuose teisės aktuose ir šalių susitarimu.

Atmink, kad darbo sutartis sudaroma raštu dviem egzemplioriais, iš kurių vienas tenka Tau. Tik sudaręs rašytinę darbo sutartį gali pasinaudoti įstatymuose numatytomis garantijomis.

Jei dirbi nesudaręs darbo sutarties ar kitaip neįteisinęs savo veiklos – dirbi nelegaliai. Tokiu atveju nesi socialiai apdraustas, nuo Tavo uždarbimo nemokamos socialinio draudimo įmokos. Dirbant nelegaliai Tavęs negina darbo įstatymai, darbdavys gali Tave apgauti nesumokėdamas atlygio, o susirgus ar įvykus nelaimingam atsitikimui darbe Tavo gydymo išlaidų niekas nekompensuos. Dirbti nelegaliai draudžia Lietuvos Respublikos įstatymai.

Jeį esi verčiamas dirbti nelegaliai – pranešk Valstybinei darbo inspekcijai!

Kokias darbo sutartis Tu gali sudaryti?

Darbo sutartys gali būti kelių rūšių:

- neterminuota – tai įprasta darbo sutartis, sudaroma neapibrėžtam laikui;
- terminuota – nenuolatinio pobūdžio darbui, tačiau ne ilgesniam nei 5 m. laikotarpiui;
- nuotolinio darbo - kai dirbama ne darbovietėje, o darbuotojo pasirinktoje vietoje, pvz., namuose;
- trumpalaikė - skubiems darbams atlikti, pavaduoti laikinai nesantį darbuotoją, ne ilgesniam nei 2 mėn. laikotarpiui.

Dėl ko Tu privalai susitarti darbo sutartyje?

Su savo darbdaviu privalu susitarti dėl šių būtinųjų darbo sutarties sąlygų: Tavo darbovietės (įmonės, įstaigos, organizacijos) bei darbo funkcijų (kokį dirbsi darbą, kokias eisi pareigas).

Tai pat svarbu susitarti dėl: darbo sutarties rūšies; būsimo Tavo darbo užmokesčio (jo dydžio ir mokėjimo tvarkos); darbo laiko (darbo dienos, darbo savaitės trukmės); darbo sutarties įsigaliojimo ir darbo pradžios datos. Dirbant „įprastą“ darbo laiką – 40 val. per savaitę, darbo užmokestis negali būti mažesnis nei Vyriausybės nustatyta minimali mėnesinė alga.

Atmink, kad darbo sutartį privalote pasirašyti tiek Tu, tiek darbdavys ar jo įgaliotas asmuo. Atidžiai susipažink su savo darbo sutarties sąlygomis, darbo tvarkos taisyklėmis, savo pareigybės aprašymu, kolektyvine sutartimi.

Nežinai, ar Tau patiks siūlomas darbas?

Turi teisę susitarti dėl išbandymo sąlygos darbuotojo iniciatyva. Šis terminas negali viršyti 3 mėnesių, per kuriuos Tu gali paprasčiau nutraukti darbo santykius – pakaks pateikti raštišką pareiškimą prieš tris darbo dienas.

Kada pradėti dirbti?

Turi pradėti dirbti kitą po darbo sutarties sudarymo dieną, jeigu nesutarei su darbdaviu kitaip.

Kaip Tau bus mokama už darbą?

- Tavo darbo užmokestis gali būti nustatomas kaip valandinis atlygis (bus mokama už faktiškai dirbtas valandas), mėnesinė alga (mokama vienoda suma, neatsižvelgiant į tą mėnesį tenkančių valandų skaičių) ar mokama už pagamintą produkciją.
- Darbo užmokestis mokamas du kartus per mėnesį, arba, esant Tavo raštiškam prašymui, vieną kartą per mėnesį. Darbo užmokestis mokamas darbo sutartyje nurodytomis dienomis.
- Jei tenka dirbti poilsio ar šventės dienomis, darbdavys privalo už jas mokėti dvigubai arba Tavo prašymu per mėnesį suteikti papildomą apmokamą poilsio dieną ar dieną prie kasmetinių atostogų, o jei tenka dirbti naktį (nuo 22 val. iki 6 val.) ar viršvalandinį darbą, toks darbas apmokamas pusantro karto daugiau.

Koks turi būti Tavo darbo laikas?

Tavo darbo laikas neturi viršyti 8 darbo valandų per dieną ir 40 valandų per savaitę. Jei nori dirbti trumpiau, gali sutarti dėl ne viso darbo laiko, trumpesnės nei 40 val. darbo savaitės ar trumpesnės nei 8 val. darbo dienos, tačiau žinok, kad apmokėjimas bus proporcingas dirbtam darbo laikui.

Atmink, kad privalai dirbti darbo (pamainų) grafikuose nustatytu laiku. Grafikai turi būti skelbiami viešai įmonių ir jų padalinių informaciniuose stenduose ne vėliau kaip prieš dvi savaites iki šių grafikų įsigaliojimo.

Po darbų turi ir pailsėti:

- Tu turi teisę į pertrauką pailsėti ir pavalgyti. Ji suteikiama po pusės darbo dienos, bet ne vėliau kaip po 4 darbo valandų.
- Tavo poilsio tarp darbo dienų (pamainų) trukmė negali būti trumpesnė kaip vienuolika valandų iš eilės, o savaitės nepertraukiamasis poilsis turi trukti ne mažiau kaip trisdešimt penkias valandas.
- Jei dirbi 5 dienas per savaitę, Tau abi poilsio dienos turi būti suteiktos iš eilės.
- Kasmetinių minimaliųjų atostogų trukmė – dvidešimt aštuonios kalendorinės dienos. Pirmąkart Tau kasmetinės atostogos gali būti suteiktos ne anksčiau kaip po 6 mėn. darbo (jeigu nesusitarėte kitaip).

Atmink, kad darbo užmokestis už kasmetines atostogas mokamas ne vėliau kaip prieš tris kalendorines dienas iki šių atostogų pradžios. Jei priklausantis darbo užmokestis nustatytu laiku nesumokamas ne dėl Tavo kaltės, kasmetinės atostogos pratęsimas tiek dienų, kiek buvo delsiama sumokėti darbo užmokestį, ir už pratęstą laiką mokama kaip už kasmetines atostogas.

Jei esi komandiruojamas dirbti į kitą valstybę:

- apmokėti kelionės ir apgyvendinimo išlaidas užsienio valstybėje yra darbdavio pareiga. Šios išlaidos negali būti išskaičiuojamos iš tavo darbo užmokesčio ar dienpinigių;
- jei esi komandiruotas teikti paslaugas užsienio subjektui Europos bendrijoje, komandiruotės metu tau taikomos užsienio šalies normos dėl minimalaus darbo užmokesčio, darbo ir poilsio laiko, taip pat saugos darbe reikalavimai. Esant abejonių dėl darbo užmokesčio dydžio ar kitų minimaliųjų standartų- reikiamą informaciją gali gauti tų šalių kompetentingose institucijose, atsakingose už- informacijos teikimą komandiruojamiems darbuotojams- institucijų kontaktiniai duomenys pateikiami bendrame interneto tinklalapyje adresu http://europa.eu/youreurope/citizens/work/work-abroad/posted-workers/contacts-list_en.htm
- komandiruotės metu darbdavys privalo mokėti dienpinigius, kurių norma priklauso nuo kiekvienos konkrečios valstybės, į kurią esi komandiruojamas. Dienpinigių normas tvirtina Lietuvos Respublikos finansų ministras: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=454855&p_tr2=2 ;
- įsitikink, kad vykstant į komandiruotę teikti paslaugas užsienio užsakovui, darbdavys SODROS Užsienio išmokų tarnyboje gavo A1 formą- tai dokumentas, įrodantis, kad esi draudžiamas socialiniu draudimu Lietuvoje.

Nori nutraukti darbo santykius?

- Tu turi teisę nutraukti tiek neterminuotą, tiek terminuotą darbo sutartį iki jos termino pabaigos, apie tai raštu įspėjęs savo darbdavį ne vėliau kaip prieš 14 darbo dienų.
- Tu taip pat visada gali siūlyti nutraukti darbo sutartį šalių susitarimu, sudaręs su savo darbdaviu raštišką susitarimą dėl darbo sutarties nutraukimo.

JAUNŲ ASMENŲ ĮDARBINIMAS

Kas yra jaunas asmuo?

Jaunas asmuo – asmuo iki aštuoniolikos metų, o paauglys – jaunas asmuo, kuriam yra ne mažiau kaip šešiolika ir ne daugiau kaip aštuoniolika metų.

Kaip turi būti organizuojamas Tavo darbas

- Tau draudžiama skirti dirbti nakties darbo laiku, viršvalandinius darbus.
- Poilsio ir švenčių dienomis gali būti skiriama dirbti tik Tavo sutikimu.
- Negali būti skiriamas budėti įmonėje arba namuose.
- Negali būti skiriamas dirbti darbo, kuris fiziškai ir psichologiškai Tau per sunkus, taip pat darbo, kuriame naudojamos toksinės, kancerogeninės ar kitos sveikatą veikiančios medžiagos; jei darbas susijęs su nelaimingų atsitikimų darbe rizika, kuri gali būti neatpažinta ar jos neišvengta dėl Tavo patirties ar mokymo trūkumo; jei darbas susijęs su rizika sveikatai dėl labai didelio šalčio ar karščio arba dėl triukšmo, vibracijos, ergonominių veiksnių.
- Jei esi paauglys – negali dirbti nuo 22 iki 6 valandos ryto.

Įdarbinant Tave darbdaviui privalo:

- informuoti Tave apie galinčius kilti pavojus ir priemones šiems pavojams išvengti, apie darbe naudojamas priemones saugai ir sveikatai užtikrinti;
- pasirašytinai supažindinti su būsimojo darbo sąlygomis, darbo tvarkos taisyklėmis, kitais vietiniais norminiais teisės aktais, reglamentuojančiais darbo sąlygas, o prieš leidžiant pradėti darbą – instruktuoti Tave saugos darbe klausimais.

Koks darbo ir poilsio laikas Tau gali būti nustatytas?

Turėtum dirbti iki 8 val. per dieną ir 40 val. per savaitę, jeigu dirbama pagal sudėtinę darbo ir mokymo ar praktikos įmonėje programą. Į nurodytą darbo laiką, dirbantiems pagal sudėtinę darbo ir mokymo programą, įeina darbo laikas įmonėje ir mokymo laikas mokykloje. Jei darbo dienos trukmė yra ilgesnė kaip 4 val., Tau privalo būti suteikta mažiausiai 30 min. papildoma pertrauka darbo metu, kuri įskaitoma į darbo laiką. Tau privaloma suteikti ne mažiau kaip 2 poilsio dienas iš eilės per savaitę, vieną iš jų – sekmadienį. Jei esi paauglys, gali dirbti ne daugiau kaip 8 val. per parą kartu su kasdiene pamokų trukme ir ne daugiau kaip 40 val. per savaitę kartu su savaitės pamokų trukme. Atsimink, kad paros nepertraukiamo poilsio laikas Tau privalo būti ne trumpesnis kaip 12 val. paeiliui ir apimti laiką nuo 22 iki 6 val. ryto.

KITOS UŽIMTUMO FORMOS

1. Stažuotė

Stazuotė – tobulinimasis, kvalifikacijos kėlimas kur nors išvykstant (pvz., į užsienį, jame studijuojant), dirbant kitoje organizacijoje arba apskritai pradėdant kur nors dirbti, siekiant įgyti kompetencijų, reikalingų konkrečioje veikloje arba pareigose. Taigi, stazuotė galima tiek esant darbo santykiams, tiek jei darbo santykių nėra (pvz., stazuotė studijų metu). Tačiau jei su stazuotės organizatoriumi sutarei dėl darbo vietos, funkcijų, užmokesčio ir pan., taip pat turi pasirašyti ir darbo sutartį. Tokiu atveju Tau taikomos visos darbo įstatymuose numatytos sąlygos, garantijos ir lengvatos. Atlyginimas turi būti skaičiuojamas atsižvelgiant į darbo laiką: minimalus darbo užmokestis dirbant visą darbo dieną (8 valandas) turi būti ne mažesnis nei Vyriausybės nustatytas minimumas. Stazuotės organizatorius, pavyzdžiui, mokėdamas pusę minimalaus darbo užmokesčio, neturi teisės reikalauti, kad dirbtum visą darbo dieną. Dėl darbo dienos trukmės ir atlyginimo taip pat turi susitarti darbo sutartyje.

2. Civilinės sutartys

Nori gauti pajamų ir būti pats sau darbdavys? Tu gali užsiimti individualia veikla, kuria versdamasis tiek su fiziniaisiais, tiek su juridiniais asmenimis Tu būsi susietas ne darbo, o civiliniais santykiais. Svarbu žinoti, kad individualios veiklos esmė yra tai, kad ji orientuota į tam tikrą apibrėžtą rezultatą, kitaip tariant, pasirašydamas sutartį su kitu asmeniu (tiek fiziniu, tiek juridiniu) turi susitarti dėl konkretaus darbų rezultato (pvz., tvoros pastatymo ar pan.), o ne dėl tam tikrų funkcijų atlikimo.

Kokios gali būti civilinės sutartys?

Autorinė sutartis. Jei esi kūrybiška asmenybė, gali sudaryti autorines sutartis ir savo kūrinius (literatūros, mokslo, meno ir pan.) perduoti kitai šaliai, kuri įsipareigoję naudoti Tavo kūrinių sutartomis sąlygomis bei sumokėtų Tau nustatytą autorinį atlyginimą. Atmink, kad sutartys dėl kūrinių redagavimo, mokymo, konsultavimo, organizacinių ir techninių paslaugų ar kitokių paslaugų teikimo nelaikomos autorinėmis. Autorinėmis sutartimis taip pat nelaikomos sutartys, kurių dalykas nėra autorių turtingųjų teisių į kūrinių perdavimas ar suteikimas.

Rangos sutartis. Jei Tu (rangovas) įsipareigoji atlikti tam tikrą darbą savo rizika pagal kitos šalies (užsakovo) užduotį ir perduoti šio darbo rezultatą užsakovui, o užsakovas įsipareigoja atliktą darbą priimti ir už jį Tau sumokėti, tai tokiems santykiams galima sudaryti rangos sutartį.

3. Savanoriška veikla

Savanoriška veikla – savanorio neatlyginamai atliekama visuomenei naudinga veikla, kurios sąlygos nustatomos savanorio ir šios veiklos organizatoriaus susitarimu. Atmink, kad savanoriškos veiklos organizatoriaus ir savanorio santykiai yra civiliniai teisiniai santykiai, ir tik, jei veikla atitinka savanoriškos veiklos principus ir organizuojama laikantis Savanoriškos veiklos įstatymo, ji nėra laikoma nelegaliu darbu.

Nori būti savanoriu?

Tu gali, jei esi vyresnis nei 14 metų. Tačiau jei Tau dar nėra 18 metų, privalai gauti tėvų sutikimą. Savanoriauti galima labdaros ir paramos fonduose, biudžetinėse įstaigose, asociacijose, viešosiose įstaigose, religinėse bendruomenėse, bendrijose ir religiniuose centruose, tarptautinių visuomeninių organizacijų filialuose, atstovybėse, politinėse partijose, profesinėse sąjungose, kituose juridiniuose asmenyse, kurių veiklą reglamentuoja specialūs įstatymai ir kurių veiklos tikslas nėra pelno siekimas, o gautas pelnas negali būti skiriamas jų dalyviams.

Savanoriškos veiklos organizatorius, sudarius su juo rašytinę savanoriškos veiklos sutartį, gali kompensuoti Tau su savanoriška veikla susijusias kai kurias išlaidas (kelionės, nakvynės, maitinimo, telefono, mokymų, susijusių su savanorio parengimu numatytai veiklai atlikti ir kt.). Dar svarbu tai, kad savanoriška veikla, atsižvelgiant į jos tikslus ir pobūdį, gali būti pripažįstama savanorio praktinio darbo ir (ar) mokymosi patirtimi, ji taip pat gali būti įskaityta kaip socialinė veikla pagal bendrojo ugdymo planus.

SĖKMĖS!

Valstybinė darbo inspekcija (Aguonų g. 10, Vilnius) konsultuoja: (8 5) 213 9772
I-IV – nuo 9 val. iki 16 val., V – nuo 9 val. iki 15 val. Pertrauka – nuo 12 val. iki 13 val.

Taip pat galite siųsti elektroninius paklausimus per www.vdi.lt arba klausti mūsų paskyroje *Facebook'e*